

ПОЛИТИКА ЗА ИНТЕГРАЦИЯ И РЕСОЦИАЛИЗАЦИЯ НА СТУДЕНТИ СЪС СПЕЦИАЛНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПОТРЕБНОСТИ В РУСЕНСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „АНГЕЛ КЪНЧЕВ“

Гл. ас. д-р Ана Попова

Русенски университет „Ангел Кънчев“

Резюме. Настоящата разработка идентифицира проблемни зони в работата със студенти със специални образователни потребности (СОП) в системата на висшето образование, интерпретира успешни национални и международни академични практики за работа с тях и обосновава необходимостта от изграждане на Център за работа и интеграция на студенти със СОП в Русенския университет „Ангел Кънчев“, като действено средство за безпроблемна адаптация и активното им подпомагане за пълноценно участие в образователния и изследователския процес и извънаудиторната дейност. Създаването на подобен център съответства на усилията на Русенския университет за генериране на последователна политика в областта на приобщаващото образование. Заедно с вече функциониращите аналогични центрове в Софийския университет и НБУ, Центърът за работа и интеграция на студенти със СОП на Русенския университет може да послужи като модел за приобщаващо образование в системата на висшите училища в България, както и да съдейства за изграждането на международни университетски мрежи в това направление.

Ключови думи: студенти със СОП; интеграция на студенти със СОП; ресоциализация на студенти със СОП; приобщаващо образование

Въведение

Хората с увреждания са най-голямата малцинствена група в глобален мащаб, надхвърляща 1 милиард души и съставляваща 15 % от глобалното население. Представително изследване в над 60 висши училища в Европа показва, че около 3 % от студентите в тях са с увреждания (Достъп до университетите за хора с увреждания 2021). В същите количествени граници варира и процентът на студентите с увреждания, респективно със специални

образователни потребности (СОП), в България. Обаче, за разлика от системата на предучилищното и училищното образование, където действат нормативни актове за приобщаващо образование, в системата на висшето образование единствено Законът за висшето образование в Р България урежда правата на хората с увреждания в ограничени текстове. Действащата в страната от 2017 г. насам Наредба за приобщаващо образование (Наредба за приобщаващо образование, последно изменение от 2021 г.) детайлно разписва стандартите, принципите, методите и средствата за работа с деца и ученици със специални потребности в училищата, детските градини и центровете за подкрепа за личностно развитие, но не регламентира по никакъв начин аналогични случаи в системата на висшето образование.

Обучението и интеграцията в академична среда на студенти със СОП е предизвикателство пред висшите училища в България. Постъпвайки в университет, тези студенти попадат в нова среда, където грижата за техните проблеми е по-скоро въпрос на добра воля от страна на техните преподаватели и състуденти, отколкото нормативно регулирана дейност с положителни ефекти върху социализацията и ресоциализацията на тези млади хора и перспективите им за успешна професионална реализация. Студентите със СОП са изправени пред редица бариери от нормативен, инфраструктурен и комуникационен характер, а висшите училища решават техните проблеми без единен подход и с променлив успех.

Съществуват редица изследвания на български и чуждестранни автори по проблема за приобщаващото образование на деца, ученици и студенти със СОП, като по-значимите от тях са на: Янкова (2019), Дончева (2021, 2020), Евгениева (2020), Hayes and Bulat (2017) и др. Трябва да се отбележи, че по-голямата част от тези изследвания се фокусират върху обучението на деца в предучилищна и училищна възраст, докато проблемите на студентите със СОП остават встрани от изследователския интерес.

Актуалността на проблема за приобщаващото образование на студенти със СОП е основание за включването му като водеща цел в редица проекти с европейско финансиране и специални изследвания по темата.

Един от тези проекти с участието на 63 университета от България, Германия, Естония, Исландия, Испания, Италия, Малайзия, Обединеното кралство, Полша, Русия, Словакия, Чехия и Япония е „Достъп до университетите за хора с увреждания“, референтен № 2019-1-BG01-KA203-062530 (Достъп до университетите за хора с увреждания 2021). Въпреки представената благоприятна картина на създадената достъпна академична среда за студенти с увреждания, проектът сигнализира за съществуващи проблеми в системата на висшето образование в международен мащаб, по-важните от които са следните.

– Малък брой на университетите, предоставящи подкрепа на студенти със социални затруднения и ментални увреждания. Предоставяната подкрепа е най-вече за студенти със зрителни, слухови или двигателни увреждания.

– Недостатъчен брой на университетите, които организират обучение на университетския персонал за работа със студенти със СОП.

– Недостатъчен брой на университетите, които предлагат подкрепа на студенти с увреждания от страна на техни колеги доброволци.

– Само 13 % от университетите, участвали в изследването, посочват, че всичките им дидактически материали са на разположение с превод на жестомимичен език, субтитри за глухи и аудиосъдържание.

– Повечето обследвани университети предлагат индивидуални консултации и подкрепа (включително и онлайн) на студенти със СОП по отношение на текущия им студентски статус, процеса на кандидатстване (например при избор на специалност) и др., но има и такива, които не предоставят подобни услуги.

– По-голямата част от университетите предлагат алтернативни начини за участие в лекциите и изпитите (например използване на видеоконферентна връзка, разрешаване на по-голям брой отсъствия, индивидуални лекции, удължено времетраене на изпита), но не са малко и висшите училища, където тези възможности са по-ограничени.

– В по-голямата част от университетите действат стандарти, регулиращи работата на студентите със СОП, но почти 30 % са тези, в които не са налице подобни регулативи. (Достъп до университетите за хора с увреждания 2021)

Идентифицираните чрез посочения проект проблемни зони при работата със студенти със СОП са индикативни за цялото университетско образование и изискват специални мерки и внимание в тази твърде чувствителна за европейските общества сфера на дейност.

Цел на настоящата разработка е да анализира работата със студенти със СОП в Русенския университет „Ангел Кънчев“, както и да обоснове нуждата от специализирани структурни звена и нормативни документи, регламентиращи стандартите за приобщаващо образование в академична среда.

Методология

За постигане целите на разработката е направено проучване на нормативната база в българските университети въз основа на официални данни в университетските сайтове. Изследването показва, че при преобладаващата част от университетите в България липсват отделни правила за работа със студенти със СОП, а в правилниците им са включени текстове от Закона за висшето образование в България, регламентиращи най-общо визирания проблем. Такива текстове съдържат единствено членове 68 (3), 70 (2) и 95 (7) от ЗВО, които регламентират съответно приема, специалните облекчения

и освобождаването от такси за държавните висши училища на лица с трайни увреждания и намалена работоспособност 70 и над 70 на сто. В повече детайли влиза чл. 70 относно лицата, на които се полагат специални облекчения, подлежащи на регламентиране в правилниците на висшите училища, а именно: *хора със сензорни увреждания и други с трайни увреждания и намалена работоспособност 70 и над 70 на сто, военноинвалиди, и военнопострадали и лица, които към момента на навършване на пълнолетие са с предприета мярка за закрила по реда на Закона за закрила на детето – настаняване в приемно семейство, социална услуга от резидентен тип или специализирана институция, майки с деца до 6-годишна възраст и диспансеризирани* (Закон за висшето образование в Р България, посл. изм. от 2022 г.). Както се вижда, законодателната рамка в България не урежда изцяло ситуацията на студентите с увреждания и СОП, но е дадена свобода на автономните висши училища да разработят собствени правила за решаване на този чувствителен проблем.

Резултати и анализ

Направеният преглед на информацията относно статута и правата на студентите с увреждания в сайтовете на по-големите български университети (Софийски, Пловдивски, Югозападен, Великотърновски, Тракийски, Шуменски, Русенски и др.) дава основание за следните констатации.

– В сайтовете на повечето български университети ограничена информация за кандидат-студенти с увреждания може да бъде намерена най-често в страница „Прием“, където се цитират споменатите по-горе текстове от ЗВО в Р България. Положителен пример в това отношение е Русенският университет, където на страница „Прием“ е въведена рубрика „Информация за кандидат-студенти с увреждания“, описваща създадената достъпна среда в Университета и възможностите пред бъдещите студенти да участват в извънаудиторни инициативи (Официален сайт на Русенския университет).

– В правилниците на цитираните български висши училища по отношение на студентите с увреждания най-често се повтарят текстовете от ЗВО в Р България без детайлно разписване на специалните облекчения за такъв тип студенти, споменати в закона. Напр. след позоваване в членове 52 (3) и 54 (4) на цитираните по-горе членове от ЗВО Правилникът на Русенския университет отправя към Вътрешните правила за учебната дейност, където в чл. 23 (4) се казва: *Облекчен режим на обучение могат да ползват с решение на декана и студентите, участници в национални отбори, както и тежко и продължително болелите студенти, сираците, инвалидите с нетрудоспособност над 70 %, т.е. Русенският университет дава възможност за индивидуално третиране на конкретните случаи на студентите с увреждания. За положителен пример може да бъде посочен и Югозападният*

университет, където с решение на Академичния съвет *се възстановяват 10 % от внесената семестриална такса за студенти с трайни увреждания и намалена работоспособност от 50 % до 69 %* (Официален сайт на Югозападен университет).

– Като правило, в прегледаните сайтове на български университети информацията за кандидат-студенти или студенти с увреждания не е видима и леснодостъпна, дори на места при търсене с ключова дума *студенти с увреждания* или *студенти със СОП* не излизат никакви резултати.

– Почти никъде в цитираните сайтове не се споменава понятието *студенти/лица със специални образователни потребности*, т.е. априори се изключва връзката между физическо или ментално увреждане и произтичащите от него образователни потребности, каквито най-често съществуват и изискват индивидуален подход, както и се игнорира съществуването на СОП при лица без увреждания, но с друг тип затруднения при учене, напр. дислексия, дисграфия, дискалкулия и др.

В българската академична среда са налице и добри практики – например създаденият през 2022 г. в Софийския университет Университетски център за подпомагане на студенти със СОП (Официален сайт на Софийски университет „Св. Кл. Охридски“). Основната цел на УЦПССОП е да съдейства и подпомага учебния процес и академичния живот на студенти със специални образователни потребности (СОП), които може да възникнат при сензорни увреждания, физически увреждания, множество увреждания, специфични нарушения на способността за учене (дислексия, дисграфия, дискалкулия), разстройства от аутистичния спектър и др. Центърът разполага със специализирана дигитална колекция за студенти със СОП. Асоциирана към Центъра е Правната клиника „Социални права на хората с увреждания“ при Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, която предоставя безплатна правна помощ на хора с увреждания в следните области: трудовоправни въпроси, осигурителноправни въпроси, други социални права на хората с увреждания.

Подобна академична структура функционира и в Нов български университет – Център за подкрепа на студенти със СОП. Целите на Центъра включват анализ и оценка на ситуации, възникнали при работа със студенти с проблемно поведение поради специфични нужди. Добро впечатление прави формулирането на целевите групи на Центъра – студенти с физически, ментални и когнитивни ограничения, а не увреждания, какъвто е обичайно използваният термин. Центърът към НБУ предлага различни индивидуализирани програми – за глухи и слабочуващи студенти, за зрително затруднени студенти, за студенти с дислексия, за студенти с двигателни затруднения и др. (Официален сайт на Нов български университет).

Заслужава адмирации и разработеният наскоро софтуер в УНСС, който превръща речта на преподавателя в писмен текст с над 98% успеваемост, но

за да бъде внедрен, за всеки студент са необходими от 700 до 1000 лв., което е голям финансов ресурс, тъй като в УНСС се обучават около 100 студенти с увреждания с над 70% инвалидност, т.е. необходима е последователна държавна политика и целева държавна помощ за инициативи на висшите училища в подкрепа на млади хора с увреждания.

Друг добър пример за действия в посока облекчаване положението на студенти с увреждания е националният проект на ЕСН (Erasmus Student Network) България „Студенти помагат на студенти – достъпно образование за млади хора с увреждания“. Проектът анализира ситуацията на лица с увреждания, обучаващи се в софийски висши училища. Събраната база от данни и информация по Проекта може да бъде използвана от български институции и организации за подобряване на интеграцията и социалното включване на тази уязвима група хора (Национален проект на ЕСН България).

Свидетелство за мотивирането на младежи от уязвимите групи да продължат своето образование във висше училище е проектът „Образование за по-добро утре“, изпълняван в Русенския университет по Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“, процедура BG05M20P001-3.019 „Подкрепа на уязвими групи за достъп до висше образование“. В рамките на този проект са идентифицирани младежи от уязвимите групи с желание да продължат образованието си в Русенския университет, като бъдат освободени от семестриална такса.

Добавена стойност към ефективното решаване на проблема със студентите със СОП в Русенския университет има изпълняваният в момента проект *Introducing STICORDI measures in the Balkans (focus on dyslexia) 2022-1-BG01-KA220-SCH-000085735*, в който Русенският университет е координатор на партньорски консорциум от България, Белгия, Италия и Турция.

Не на последно място в поредицата от положителни примери в българската академична практика трябва да бъде споменато и включването на България в инициативата на Европейската комисия *AccessibleEU – Партньорска мрежа за достъпно и включващо висше образование, услуги и среда*, чиято основна цел е да се създаде общ Европейски център по въпросите на достъпността (AccessibleEU).

Международната практика на работа със студенти със СОП е значително по-богата. В много от европейските университети функционират центрове за подпомагане на студенти с увреждания, които решават в комплекс въпросите на тяхната интеграция в академична среда. Подчертано силна е работата в това отношение в САЩ, където дори съществува ранжиране на университетите по постижения в тази сфера на дейност. Показатели, по които се извършва ранжирането, са: настаняване и услуги за подкрепа; достъпна среда; изградена култура на респект към различието; предлагани академични програми. Една от най-актуалните класации на най-добрите disability-friendly колежи в Обединеното кралство, САЩ и Австралия поставя в топ 5 Stanford

University, University of Michigan – Ann Arbor, Cornell University, University of Florida, The University of Texas at Austin (Best disability friendly colleges in UK, USA and Australia 2023).

В Русенския университет и неговите филиали се обучават близо 80 студенти със СОП, като преобладаващата част от тях са записани в специалностите „Социални дейности“, „Социална педагогика“ и „Ерготерапия“.

За академичната 2022/2023 година точният брой на студентите с увреждане – 54, е изведен на база информация от отдел „Стипендии“ при Русенския университет „Ангел Кънчев“, данни от факултетните канцеларии и информация, предоставена от Университетския синдикат за организирания Коледен базар в рамките на Университета по проекта, финансиран от Студентския съвет „Направи специална Коледата за приятел“, по който са раздадени общо 54 подаръка на студенти с увреждане от различните специалности, факултети и филиали на Университета.

По данни на отдел „Стипендии“ при Русенския университет през учебната 2023/ 2024 г. общият брой на студентите в неравностойно положение, обучаващи се в Университета и неговите филиали във Видин, Силистра и Разград, е **78**, разпределени, както следва: студенти, освободени от семестриална такса с ТЕЛК решение – 53; студенти с 1 родител, който е с трайни увреждания – 18; студенти без двама родители – 3; студенти с двама родители, които са с трайни увреждания – 1; студенти, които към момента на навършване на пълнолетие са с предприета мярка за закрила по реда на Закона за закрила на детето – настаняване в приемно семейство, социална услуга от резидентен тип или специализирана институция – 3.

Интересен факт, който заслужава внимание, е, че освен студенти с физически или ментални увреждания в посочените по-горе специалности се записват и студенти, в чиито семейства има дете или възрастен човек с увреждане или които в определен момент от живота си са преживели лична травма, породена от драматично събитие в семейството, алкохолизъм, акт на насилие и др. Въпреки че последните не са регистрирани в категорията на студентите в неравностойно положение, те попадат в категорията на учащите, с които трябва да се работи индивидуално, за да се очаква мотивация за образователни постижения и успешна професионална реализация в бъдеще.

На базата на преки наблюдения и проведени дълбочинни интервюта и анкетно проучване със студенти и преподаватели, които са обект на обстоен анализ в друга разработка, е осъществен SWOT анализ на работата със студенти със СОП в Русенския университет, както следва.

Силни страни на работата със студенти със СОП:

– проучване на всеки индивидуален случай чрез неформални разговори на преподаватели със студенти със СОП;

- ангажиране вниманието на останалите студенти от групата на студента/студентите със СОП и създаване на атмосфера на толерантност и емпатия;

- обръщане на специално внимание към конкретните потребности на студента/студентите със СОП и оказване на индивидуална подкрепа;

- индивидуализиране на образователните изисквания към студентите със СОП в зависимост от типа увреждане или поведенческа девиация;

- интегриране на студентите със СОП в академичната среда чрез включването им в различни извънаудиторни дейности;

- създадена достъпна среда за студентите с увреждания в кампуса на Русенския университет;

- разработен модел за приобщаващо образование и интеграция на студенти със СОП от преподавател в специалност „Социални дейности“, като моделът включва компонентите: личностна, образователна, извънаудиторна, социална и кариерна интеграция на уязвимата група студенти.

Слаби страни на работата със студенти със СОП:

- недостатъчно разбиране от страна на някои преподаватели на конкретната ситуация с всеки студент със СОП и поставянето му/й при равни условия с останалите студенти;

- недостатъчна ангажираност с бъдещата професионална реализация и кариерното развитие на студентите със СОП;

- липса на методика за работа, съобразена с индивидуалните образователни потребности в зависимост от типа увреждане, напр. студенти с дислексия, с посттравматично поведение и т.н.;

- липса на специални дидактически материали за нуждите на студентите със СОП, както и на достатъчно технически средства, осигуряващи пълноценното им участие в учебния процес;

- липса на детайлен нормативен (национален и вътрешно университетски) акт, регламентиращ работата със студенти със СОП;

- липса на единен регистър на студентите със СОП на университетско ниво. В момента информация може да бъде получена единствено от отдел „Стипендии“ и от факултетните канцеларии, където се съхраняват хартиени досиета на всички студенти.

Възможности

- Създаване на Университетски център за работа и интеграция на студенти със СОП (ЦРИССОП), в който те да получават специализирана подкрепа и консултации от психолог, социален педагог, експерт по социални дейности и др. в зависимост от потребностите си.

- Включване в работата на Центъра на студенти от различни специалности, които да подпомагат по-лесната интеграция на своите колеги със СОП или травматични състояния.

- Обвързване работата на Центъра с Кариерния център и Центъра за продължаващо обучение на територията на Университета.

- Обвързване в мрежа на работата на Центъра с аналогични центрове в страната и чужбина за обмен на добри практики.

Заплахи

- Поява на депресивни състояния и дезинтеграционни нагласи сред студентите със СОП в резултат от negliжиране или недостатъчно внимание към техните проблеми.

- Задълбочаване на социализационните дефицити сред тях по отношение на протичащата вторична социализация/ресоциализация в академична среда.

Дискусия и заключение

Както се вижда от направения SWOT анализ на работата със студенти със СОП, в Русенския университет се полагат достатъчно усилия за създаването на благоприятни условия за обучението на подобни студенти, но по-кардинално решение на проблема може да бъде намерено чрез идентифицираната по-горе възможност за създаване на Университетски център за работа и интеграция на студенти със СОП, както и чрез разработване на Правилник за приобщаващо образование на студенти със СОП.

Планираната основна цел на този център е да централизира на университетско ниво работата със студенти със СОП, като служи за връзка между основните звена на Университета, събира, архивира и анализира всички случаи на студенти със СОП, осигурява подкрепа и индивидуални консултации на нуждаещите се студенти в зависимост от заявените от тях потребности, провежда обучения на преподаватели за работа със студенти със СОП.

Предвижда се функционирането на центъра да бъде осигурено със специалисти и експерти, работещи в Русенския университет, в следните области: социални дейности, социална педагогика, психология, ерготерапия, здравни грижи, право и др. Освен това за работа в центъра ще бъдат привлечени студенти доброволци от специалности в областите, визирани по-горе, за които часовете работа ще бъдат зачитани за семестриално или преддипломно практическо обучение.

За функционирането на центъра ще бъде разработен правилник, който в детайли ще разписва всички въпроси, отнасящи се до работата със студенти със СОП.

Създаването на подобни центрове в системата на висшето образование в България е високо хуманен акт и израз на социалната отговорност на висшите училища, които имат за своя мисия разпространяването на ценностите на хуманизма, толерантността и респекта към различията. Действията в тази посока формират основите на последователна политика за приобщаване на уязвимите групи в обществото, която е без алтернатива в системата на висшето образование в България и Европа.

Благодарности

Настоящата разработка представя част от резултатите по проект, изпълняван от авторката през 2023 г. в рамките на програмата „Млади учени и постдокторанти – 2“ на тема *Вторична социализация и интеграция на студенти в неравностойно положение чрез добри образователни и социални практики в сравнителна перспектива*.

ЛИТЕРАТУРА

- ДОНЧЕВА, Ю., 2020. Алгоритъм за ефективен мениджмънт в процеса на приобщаващото образование. *Педагогика*, Т. 92, № 1, с. 37 – 49.
- ДОСТЪП ДО УНИВЕРСИТЕТИТЕ ЗА ХОРА С УВРЕЖДЕНИЯ, 2021. 04 Модел за повишаване на осведомеността във ВУЗ. Проект АТУ „Достъп до университетите за хора с увреждания“. Референтен № 2019-1-BG01-KA203. Available from [https://atu.vfu.bg/files/](https://atu.vfu.bg/files/(15.07.2023)) (15.07.2023).
- ЕВГЕНИЕВА, Е., 2020. Приобщаващо образование – иновации и парадокси. София: Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“. ISBN: 978-619-245-058-8.
- ЗАКОН ЗА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ. Изм. и доп. ДВ. бр.102 от 23 декември 2022 г. <https://lex.bg/laws/ldoc/2133647361>.
- НАРЕДБА ЗА ПРИОБЩАВАЩОТО ОБРАЗОВАНИЕ. Изм. ДВ., бр. 91 от 2 ноември 2021г. <https://lex.bg/en/laws/ldoc/213717767>.
- НАЦИОНАЛЕН ПРОЕКТ НА ЕСН БЪЛГАРИЯ. Студенти помагат на студенти – достъпно образование за млади хора с увреждания. Available from <https://bnr.bg/euranetplus/post/101439598> (30.07.2023).
- ОФИЦИАЛЕН САЙТ НА НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ. Център за подкрепа на студенти със СОП <https://cssn.nbu.bg/bg/za-studenti-sys-specialni-obrazovatelni-potrebnosti>.
- ОФИЦИАЛЕН САЙТ НА РУСЕНСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „АНГЕЛ КЪНЧЕВ“. За кандидат-студенти с увреждания https://www.uni-ruse.bg/admission/Documents/KSK_Studenti%20s%20uvrejdanja-1.pdf.
- ОФИЦИАЛЕН САЙТ НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“. Университетски център за подпомагане на студенти със СОП https://fnoi.uni-sofia.bg/?page_id=8462.
- ОФИЦИАЛЕН САЙТ НА ЮГОЗАПАДНИЯ УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“. <http://www-old.swu.bg/information-for/prospective-students/students-with-disabilities.aspx>.
- ЯНКОВА, Ж., 2019. Детерминанти в достъпа до образование на деца и ученици със специални образователни потребности. Пловдив: Унив. издателство „Паисий Хилендарски“. ISBN: 978-619-202-513-7

- ACCESSIBLEEU БЪЛГАРИЯ. Партньорска мрежа за достъпно и включващо висше образование, услуги и среда. <https://www.ngobg.info/bg/news/129248-accessibleeu>.
- BEST DISABILITY FRIENDLY COLLEGES IN UK, USA AND AUSTRALIA, 2023. <https://www.casita.com/blog/colleges-for-disabled-students>.
- DONCHEVA, V., VOINHOVSKA, V., 2021. Online education for students with special needs. Proceedings of INTED2021 Conference 8th – 9th March 2021, 0053-0060. doi: 10.21125/inted.2021.0022.
- HAYES, A.; BULAT, J., 2017. *Disabilities Inclusive Education Systems and Policies Guide for Low- and Middle-Income Countries. Research Triangle Park (NC)*. RTI Press, Available from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK554622/> (30.07.2023).

Acknowledgements

The current paper presents some of the results of a project implemented by the author in 2023 under the programme “Young researchers and postdocs – 2” on the topic: *Re-socialization and integration of students in disadvantaged position through good educational and social practices in a comparative perspective*.

REFERENCES

- DONCHEVA, J., 2020. The Algorithm for Effective Management in the Inclusive Education Process. *Pedagogika-Pedagogy*, vol. 92, no. 1, pp. 37 – 49.
- DOSTAPDOUNIVERSITETITEZAHORASUVREZHDANIYA, 2021. 04 Model za povishavane na osvedomenostta vav VUZ. Proekt ATU „Dostap do universitetite za hora s uvrezhdaniya“ Referenten No 2019-1-BG01-KA203. Available from [https://atu.vfu.bg/files/](https://atu.vfu.bg/files/(15.07.2023)) (15.07.2023).
- EVGENIEVA, E., 2020. *Priobshtavashtoto obrazovanie – inovatsii I paradoksi*. Izdatelstvo na BAN “Prof. Marin Drinov”, Sofia, 178 s., ISBN: 978-619-245-058-8.
- ZAKON ZA VISSHETO OBRAZOBANIE. Izm. i dop. DV. br. 102 ot 23 Dekemvri 2022 <https://lex.bg/laws/ldoc/2133647361>.
- NAREDBA ZA PRIOBSHTAVASHTOTO OBRAZOVANIE. Izm. DV, br. 91 ot 2 Noemvri 2021 <https://lex.bg/en/laws/ldoc/213717767>.
- NATSIONALEN PROEKT NA ESN BULGARIA. Studenti pomagat na student – dostapno obrazovanie za mladi hora s uvrezhdaniya. Available from <https://bnr.bg/euranetplus/post/101439598> (30.07.2023).

- OFITSIALEN SAYT NA NOV BULGARSKI UNIVERSITET. Tsenter za podkrepa na student sas SOP. <https://cssn.nbu.bg/bg/za-studenti-sys-specialni-obrazovatelni-potrebnosti>
- OFITSIALEN SAYT NA RUSENSKI UNIVERSITET “ANGEL KANCHEV“. Za kandidat-studenti s uvrezhdaniya. https://www.uni-ruse.bg/admission/Documents/KSK_Studenti%20s%20uvrejdania-1.pdf.
- OFITSIALEN SAYT NA SOFIYSKI UNIVERSITET “SV. KLIMENT OHRIDSKI“. Universitetski tsenter za podpomagane na student sas SOP. https://fnoi.uni-sofia.bg/?page_id=8462.
- OFITSIALEN SAYT NA YUGOZAPADEN UNIVERSITET “NEOFIT RILSKI“. <http://www-old.swu.bg/information-for/prospective-students/students-with-disabilities.aspx>
- YANKOVA, ZH., 2019. *Determinanti v dostapa do obrazovanie na detsa i uchenitsi sas spetsialni obrazovatelni potrebnosti*. Univ. izdatelstvo “Paisiy Hilendarski”, Plovdiv, p. 284, ISBN: 978-619-202-513-7.
- ACCESSIBLEEU BULGARIA. Partnyorska mrezha za dostapno i vkluchvashto visshe obrazovanie, usluzhi i sreda. <https://www.ngobg.info/bg/news/129248-accessibleeu>
- BEST DISABILITY FRIENDLY COLLEGES IN UK, USA AND AUSTRALIA. 2023 <https://www.casita.com/blog/colleges-for-disabled-students>.
- DONCHEVA, V., VOINOHOVSKA, V. 2021. Online education for students with special needs. Proceedings of INTED2021 Conference 8th – 9th March 2021, 0053-0060. doi: 10.21125/inted.2021.0022.
- HAYES, A. AND BULAT, J., 2017. *Disabilities Inclusive Education Systems and Policies Guide for Low- and Middle-Income Countries. Research Triangle Park (NC)*. RTI Press Available from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK554622/> (30.07.2023).

A POLICY FOR INTEGRATION AND RE-SOCIALIZATION OF STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS AT UNIVERSITY OF RUSE “ANGEL KANCHEV” – BULGARIA

Abstract. The current paper identifies some problem areas in the work with students with special educational needs (SEN) in the system of higher education, interprets successful national and international academic practices for their integration and justifies the necessity of the establishment of a Center for Work and Integration with students with SEN at University of Ruse “Angel Kanchev”, as an effective tool for adaptation and active support of such students for their full participation in the educational and research process and extracurricular activities. The creation of such a center corresponds to the efforts of the University of Ruse to generate a consistent policy in the field of inclusive education. Together with the already functioning similar centers at Sofia University and New Bulgarian University, the Center for Work and Integration of Students with SEN at University of Ruse can serve as a model for inclusive education in the higher education system in Bulgaria, as well as will assist in the establishment of international university networks in this direction.

Keywords: students with SEN; integration of students with SEN; re-socialization of students with SEN; inclusive education

✉ **Dr. Ana Popova, Assist. Prof.**

ORCID iD: 0000-0001-7657-7699

Department of Management and Social Activities

University of Ruse “Angel Kanchev”

8, Studentska St.

7017 Ruse, Bulgaria

E-mail: apopova@uni-ruse.bg